

A CS. ÉS KIR. 29. TÁBORI VADÁSZZÁSZLÓALJ A KOMARÓWI CSATÁBAN (1914 AUGUSZTUS).

(Harmadik és befejező közlemény.)

Augusztus 29.

A második közleményben láttuk, hogy a 29. vadászászlóalj augusztus 28-án éjjelkor Sabaudya mellett állott s hogy a 25. gyalogezred volt előőrson. 29-ére felsőbb helyen következő (rövid kivonatban idézett) rendelkezéseket adták ki: 4. hadseregpáncsnokság, Oleszyce, VIII. 28., este 8 óra 10 p., op. 300. intézkedése: Augusztus 29-én általános támadás. VI. hadtest és az alájarendelt 2. és 9. menetdandár az eddigi támadást folytatják. A csata eldöntéséről van szó.

A VI. hadtestparancsnokság előnyomulást parancsol, a 27. hadosztálynak, Rachanie—Werachanie között.

A 27. hadosztályparancsnokság előzően csoportosítja csapatait még pedig az előørs vonalában,¹ hogy ellenséges támadásokat elháríthasson; ezután menetet rendel el, három oszlopban. A középső oszlop útja: Sabaudya—Werachanie. Elővéd: egy gyalogezred, derékhad: egy gyalogezred, egy tábori ágyús üteg, a 29. vadászászlóalj, egy nehéz tarackos osztály, a 17. vadászászlóalj.

Augusztus 29-ének reggelén a zászlóalj emberei végre, 48 órai nélkülözés után, meleg ételhez jutottak s mert hadosztálytartalékban voltak, mindent rendbe is szedhettek. Dél-tájban a zászlóaljat felriasztották, mire az Werachanie felé el is indult. Csak a menet alatt értesültünk a tegnapi lövöldözés¹ valódi okáról, valamint arról is, hogy mik az intézkedések mára, hogy balra tőlünk a kassai honvéd hadosztály, jobbra a XVII. hadtest halad és hogy az oroszok tegnap óta nem üldöznek. Több órai, homokos utakon való menet után a zászlóalj Werachanien át a 284-es magaslaton levő erdőcsúcsához ért, ahol mint az 54. dandár tartalékja táborba szállott, arccal kelet felé. Délután 5 és 6 óra között látható volt, amint a 39. honvédhadosztály csapatai szakadatlan sorban nyugatról—kelet felé meneteltek. A hozzánk legközelebbieik

¹ Lásd 2. közleményt.

rajvonalba fejlődötte, félszázadonként 100—150 lépésnyi távolságban egymástól. Az esti homály beálltakor, a hadi törvényeknek megfelelően, két orosz kémeket akasztottunk fel, akiket közelünkben fogtak el; az egyik polgári ruhába öltözött orosz tiszt volt. A náluk talált okmányokból kétségtelesen kiderült, hogy kémkedtek.

A zászlóalj ezen a napon nem harcolt; s az éjjel teljes esőndben múlt el. — A VI. hadtest naplójából kiviláglik, hogy a 27. hadosztály jelentése szerint az ellenség délután 3 óra 30 perckor kiűrtette a Rachanie—Werachanietől északra eső magaslatokat s hogy a hadosztály ezekre a magaslatokra nyomul elő. Este 6 óra 30-kor pedig jelenti, hogy az előrehaladott idő miatt beszünteti előnyomulását s hogy a hadosztály *színe-java* Werachanietől délre meghál.

Megemlítjük ezzel szemben, hogy a valóságban az egész 54. dandár északra, s az 53. délre állott ettől a helységtől. A biztosítást előbb maguk végezték; de amidőn a 39. honvéd hadosztály a Wozuczyn—Michalóvi mélyedésig nyomult elő, ez a hadosztály állította fel a biztosító csapatokat.

Augusztus 30.

A hadseregparancsnokság intézkedése szerint a VI. hadtest és a fennebb említett két menetdandárnak folytatnia kellett a győzedelmes előnyomulást. A 39. honvéd hadosztályra hárult az a feladat, hogy még 29-én este szállja meg a Zwiartówek és Wozuczyn helységeknél levő utakat, a 27. hadosztály pedig hasonlóképen a Wozuczyn és Michalóvi átjárókat. A hadtest eligazítása 30-án csak reggel 5 órakor érkezett meg a hadosztályhoz; de a hadosztály reggel 7 órakor kiadott rendelkezései a következőket tartalmazták: Kitartani a Werachanie szakaszban. A 25. gyalogezred és a 16. tábori ágyúezred Werachanienál, az 53. dandár többi része a 292-es magaslaton. Az 54. dandár Rachanie körül.

Sürgősen és személyesen kellett a parancsokat kiadni. Kevéssel 7 óra után menetkészültséget rendeltek el a zászlóaljnál, amely nemsokára, Rachanie irányában, el is indult. Pompás vasárnap reggel volt, forrón sütött a nap. Ágyúdörgés hallatszott kelet felől. A rachaniei téglavető s urilak mellett vezetett utunk kelet felé, élünkön a 4. századdal. A csata zajának ellenére is esőndesen ballagtak a paraszatok a templomba; a falu keleti kijárata azonban már a harcmezőre nyílt és Farkas alezredes el is rendelte a megfelelő alakzatba való fejlődést. (8. sz. vázlat.)

Vajna hadnagy a 4. század egy szakaszával mint egy hegyi ágyús üteg oltalmazó csapata maradt vissza a kereszt-

útnál. A legközelebbi terephullám mögött fejlődött, Heinz főhadnagy parancsnoksága alatt, a fél 4. század, az utolsó szakasz a keresztútnál meg tartalékként követte a többit. A 3. század két szakasza a válaszüttől délre megkezdte a támadást, a másik két szakasz tartalékban volt. A 2. század, a géppuskás osztag és az 1. század egyelőre a második vonalban maradtak, mint a zászlóaljparancsnok tartaléka. Az előbb említett fél 4. század még alig fejlődött, amikor Deim t. zászlós oly szerencsétlenül bukott fel, hogy súlyosan megsértette térdszalagját s nem tudott tovább menni. Heinz főhadnagyot fejen lőtték, miközben a terepet kémlelte látszóvél. Segélyhelyre vitték. Vajna hadnagy el volt vezényelve, a század többi három tisztje pedig már napokkal előbb betegen vagy sebesülten távozott el tőlünk. Így csak a századparancsnok maga maradt a századnál, 150 emberrel. Föld-hullámról föld-hullámra haladtunk előre. A szakaszokat csak jelekkel lehetett vezetni, mert a küldöncöket csaknem mindig lelőtték. A 4. század ily módon végre elérte azt a vonalat Michalówtól nyugatra, mely az akkor a részletes térképbe még be nem rajzolt gát mentén, az iparvasút irányában húzódott Grodyslavicétől Michalów felé.

Innen nagyon nehezen lehetett előre jutni, mert az orosz tűzérés az iparvasút területét állandóan tűzben tartotta. A helyzet komolyságához még az a sajnálatos körülmény is járult, hogy a tűzérésünk gyakran saját csapatainkra lőtt. S hogy ezt a tragikus lehetőséget amennyire csak lehet elkerüljük, minden tiszt kisebb-nagyobb sárga zászlócskát kapott avégből, hogy tűzérésünk biztosan megkülönböztesse csapatainkat az ellenségtől. Jelzórakétákat akkoriban még nem használtak s tűzérési felderítőket is csak később osztottak be a rajvonalba. Léggömböket se láttunk sehol. Tarackjaink legnagyobb lőtávolsága meg alig volt több hat kilométernél.

Magától értetődik, hogy az oroszok elsősorban a sárga zászlókra vetették magukat, úgy hogy aznap jelentékeny veszteségünk volt szakaszparancsnokokban. A zászló vivője (a századkürtös és a szerző) ismét jó példával járt elől. Midőn a századparancsnok látta, hogy emberei csak lassan és egyenként követik, egyszerűen rohamot fuvatott, habár még jó messze volt az ellenségtől. De ez segített. A többi kürtös azonnal átvette ezt a jelt s már nemsokára nem csupán a 4., hanem a 3. század is, igaz, hogy megfogyva, elérte a gát vonalát. Itt kissé lélekzethez jutottunk, a kötelékeket rendeztük és széjjel néztünk. A 4. század 120 emberre olvadt. A 2. és az 1. század, valamint a géppuskásosztag valami 500 lépéssel tovább nyu-

gatra visszamaradt s a zászlóaljparancsnok rendelkezésére állott. Kis vártatva természetesen tovább kellett mennünk. Egy ugrással Michalów nyugati kijáratához értünk. Itt olyan golyózáporba jutottunk, hogy, miután mást nem tehattünk, legalább azokat a bizonyos áruló zászlócskákat rejtettük el. Ezentúl soha többé nem is használtuk őket.

A michalówi kápolnánál Petróczy Ferenc századossal találkoztam, a 34. gyalogezred egyik századparancsnokával. Mellette állott zászlóaljának két géppuskája. Belövő töltények segítségével megállapítottuk, hogy 1200 lépésnyi távolságra vagyunk a szemben lévő ellenségtől. Az egyik géppuska a keleti ellenségre tüzelt, a másik pedig észak felé fordult, mert folyton-folyvást láttunk embereket visszafelé szállingózni, de nem tudtuk, még távcsővel se megkülönböztetni, vajjon a mieink-e vagy se? A hőség és a szüntelen lövődözés következtében annyira rezgett a levegő, hogy megbízható megfigyelés erre a távolságra, 2 kilométeren túl, teljesen lehetetlen volt. A szerző ezidőtájt megszemlélte rajvonalon lévő három szakaszát, hogy lássa ki hol van. A kötelékek erősen össze voltak vegyülve a Petróczy-féle és más 34. ezredbeli osztagokkal. Mivelhogy a századnál nem volt szakaszparancsnok, Petróczyval egyetértésben a szerző megparancsolta, hogy emberei a 34-es tisztek rendelkezéseinek vessék alá magukat s engedelmeskedjenek parancsaiknak. A szerző egy közelben levő téglagyár felé ment tájékozódás céljából.

Az iparvasút töltéséig jutott 3. század (Prokupek) innentől kezdve már nem nyomult közösen a 4. századdal előre, hanem Grodyslawice felé húzódott, ahol arccal kelet felé, 500 lépésnyi kiterjedésben, fedetten állott meg. Innen aztán szakaszonként Grodyslawice keleti kijáratára felé nyomult elő, ahol már a 25. gyalogezreddel találkozott. Viszont a 2. század (Schlesinger), tűzvonalunk meghosszabbításában ugrásszerűen tért nyervén, a Michalówtól délre fekvő magaslatig jutott. Vassányi hadnagy szakaszát a 206-os magaslatra különítette ki, arccal Siemnice felé. Minthogy a 2. század által elfoglalt vonal, a michalówi erdőkerülő-háztól a 206-os magaslatig, közel 2000 lépés hosszú volt, érthető, hogy a zászlóaljtartalékot a 2. század hézagosságon belül vetették be, még pedig délelőtt 10 órakor a fél 1. századot, 11 óra után a másik felét. Fél 12-kor a géppuskásosztagnak is állásba ment, a Michalów felírás „M“ betűjénél látható magaslaton. A tűzharc a késő délutáni órákig szakadatlanul dühöngött. Helytelen tehát a 27. hadosztálynak az a jelentése, melyet a VI. hadtestnek küldött, hogy a hadosztálynak ez a része már a délelőtti órákban visszaözlött volna.

A lövészeres lovak vezetői a legnagyobb halálmegvetés-

sel hozták a lövészert a rajvonalba, ahol már erősen fogytán volt. Különösen a 4. századnál vált a helyzet mindinkább veszélyesebbé, úgyhogy Petróczy beleegyezésével a szerző felkerekedett, hogy tartalékot szerezzen. Minthogy azonban Farkas alezredes volt utolsó tartalékát, a géppuskás osztagot is kiadta már, Bolberitz ezredeshez utasított Rachaniebe, ki a betegen eltávozott Sterz ezredes helyett volt most az 54. gyalogdandár parancsnoka. Bolberitz pisztolyt szegezve állott a falu keleti kijáratánál, hogy feltartóztatson mindenkit, aki épkezláb akar visszajönni a tűzvonalból. Előadtam megbízatásomat s a Michalównál szorongatott csapat részére segítséget kértem, melyet magam volnék hivatva helyére vezetni. Bolberitz sajnálattal közölte, hogy már a dandártartalékot is harcba küldötte, azonban meghagyta nekem, hogy lovagoljak a 292-es magaslatra, délre Rachanietől, ahol az egész hadosztály tüzérség áll és ahol feltétlenül megtalálom a dandártalék egy részét, esetleg a 2. vagy a 9. menetdandárt is. Az ő nevében kérjek tartalékot Michalów részére s hangsúlyozzam, hogy senkije más nincs, kit odaküldhetne.

Délben érkeztem a tüzérséghez. A menetdandárokról itt nem tudtak semmit, nem is látták őket. Ez alkalommal tájékoztattam az ütegparancsnokokat rajvonalaink állásáról, mert a sárga jelzőzászlók ellenére is előfordult, hogy lövéseikkel nagyon közel jártak csapatainkhoz. A tarackos parancsnok kijelentette, hogy lövegei az ellenség mostani állásáig már nem hordanak. Az egyik ágyúsüteg éppen erős tűzbe fogott egy ellenséges lovas osztagot, amely Czartowczyk felől dél-nyugatra lovagolt. Ebben az időpontban, úgy 12 óra 30 perc lehetett, Bolberitz ezredes is feljött a 292-es magaslatra és láthatóan a történetek benyomása alatt, a következő parancsot adta nekem: Az ellenség, úgylátszik, a miéinket felülmúló erővel támad; csapataink lassanként hátrálnak. Gyűjtse össze az összes itt található gyalogosokat és vadászokat s vezesse őket azonnal Werachanie keleti kijáratához. A helységnek ezt a részét, arccal északnak a fűrészmalom táján és keletnek Jozefówka felé, erősítse meg. Ezeket az embereket, valamint a kelet vagy észak felől jövőket gyűjtse ott össze, ossza be rajokba, szakaszokba, és legyen egyelőre parancsnokuk. Ismételje! Induljon azonnal!

A mélyedéstől délre álló, de harcba nem keveredett, 3. század délután 1 órakor hirtelen erős ágyútűzet kapott s a 25. gyalogezreddel egyetemben lassan nyugat felé tért ki, amit Michalówból nagyon jól meg lehetett figyelni. Rövid idővel ezután Vassányi hadnagy, a 2. század legszélső jobb szárnyán, a 206-os magaslaton állva, észrevette, hogy orosz gyalogság, a nála oly jellegzetes módon, a Wolka Pukar-

zowska erdőből egyenként előrefut és a Grodyslawicétől délkeletre fekvő erdőben gyülekezik. Háromnegyed kettőkor Vassányi szakasza oldalozó ágyútűzet kapott Laszczów irányából. Ugyanakkor a 25. gyalogezred visszavonuló részei és a 3. vadászszázad is srappelltűzbe kerültek. Mindez eléggé mutatta, hogy az orosz gyalogság nemsokára nyugat felé fog előnyomulni. Vassányi bekanyarította szakaszát, úgyhogy kelet felől Siemnice irányában az ott domborodó földnyelv szakaszát fődte. A 2. és az 1. század, úgyszintén a géppuskásosztag nem szorultak állásváltoztatásra, mert ezidőben már lassacskán elérték volt Michalów északi és keleti szegélyét.

Délután 3 óra felé a 3. század ismét elérte azt a vonalat, amely Grodyslawice nyugati kijáratától a délre vezető taligaút mentén húzódik. De ebben a pillanatban az oroszok is eljutottak az ettől a helységtől délkeletre levő erdő nyugati szegélyéig, amiből aztán harc keletkezett köztük és a 3. század, valamint az előbb említett 25. ezredbeli csapatrészek között. Ezeket a csapatainkat 4 óra tájban az orosz tüzrésg is tűzbe fogta. Prokupek százados többször is küldött vissza jelentőket, akik az 1. és a 2. századnak jelentették, hogy a 3. század rendkívüli veszteségei miatt már nem tarthatja magát s hogy ő, Prokupek, kénytelen századát kivezetni a tűzből és a Grodyslawicétől délnyugatra fekvő erdőcsúcsnál összegyűjteni.

Mire ezek a jelentések megjöttek a Michalównál lévő századokhoz, a három százados, Glass (1.), Schlesinger (2.) és Trusceć (gp.), hogy az oroszok körül ne zárhassák őket, elhatározta, hogy alosztályaikat ők is kivezetik a tűzből. Ezt olykép hajtották végre, hogy Michalówt fölgyújtották s a füstfelhők leple alatt szakaszaikat először az iparvasút mögé, aztán a grodyslawiczei magaslatokra irányították. Ez az 5 órakor megkezdett vállalkozás nagyon jól sikerült, amennyiben az oroszok a sűrű füst miatt sehogyse láthatták és mert az emberek veszteség nélkül érhették el a 286-os magaslatot. Délután 1 óra körül lehetett, amikor a szerző talán 30 emberrel megérkezett rendeltetési helyére, Werachanieba. A falu keleti részén volt berendezve a segélyhely, 26-án az orosz, 28-án a miénk. Számptalan felszrelési tárgy, puska és lövészer volt ott található. Egynéhány könnyebben sebesültet az egészségügyi járőr gondozott. A szerző megbízott egy otllevő vadászaltisztet, hogy minden beérkező gyalogost utasítson, hogy hiányzó felszerelését egészítse ki és vegyen magához 200 töltényt is, élelmet csak akkor kap. 10—10 ilyen legényt küldjön hozzám. A szerzőnek ily módon délután 2 órakor 100, 5 órakor már 200 embere volt. A sötétség beálltával már hat szakaszt alakíthatott, és pedig 2 zászlósból, 15 altisztból, 200

vadászból és 100 gyalogosból. Két vadászszakasszal elfoglaltatta a falunak ezt a részét, arccal észak és keletnek, két vadászszakasz abban a fődőzékben foglalt állást, amelyet 50 lépésnyire az erdészlak mögött ástunk ki, míg a két gyalogos szakasz a mozgó tartalékot alkotta. Kilövésről gondoskodtunk, lövésárkot ástunk, észak felől a mocsár, kelet felől ágtorlasz háritott el meglepő támadást.

Mivel a 4. század, a 34. gyalogezred osztagaival összekeveredve még mindig Michalównál állott, a szerző jelentőket küldött hozzája, hogy szakaszonként és a terephullámokat kihasználva, gyülekezzenek Rachanieben s hogy onnan aztán a töltések mentén húzódjék Werachaniebe, hol századparancsnokuk már állást foglalt. Glass százados ezt az állást a zászlóaljparancsnokság révén már tudta.

A zászlóaljparancsnok, aki törzsével az egész idő alatt egy szalmakazal mellett állott, 1000 lépésnyire a töltéstől, s jól áttekinthette a zászlóalj minden mozgását, maga is átment a 286-os magaslatra, miután se neki nem volt már tartalékja, se nem várhatott ilyet a két menetdandártól.

Természetesen már erősen sötétedett, amikor az 1., 2. és a 3. század, valamint a géppuskásosztág együtt volt s az éj leple alatt meteoszlopban, a 292-es magaslaton át, elérte a Werachanieától délre elterülő rétet, ahol a nap nagy fáradalmi után végre megpihenhetett. Az utat, amelyet a zászlóalj egyes részei megtettek, világosan mutatja a vázlat.

A szerző parancsnoksága alatt lévő 300 ember felváltva tartott árokországolást és készséget, úgyhogy a 31-ére virradó éjjelen minden egyes ember egynéhány órát pihenhetett. Itt meg is említhető, hogy este 7 órától kezdve már nem hallottunk ellenséges lövést. Az éjjel nyugodtan telt el.

Augusztus 30-i helyzetjelentésében a hadosztály a következőket jelentette a VI. hadtestnek:

Op. szám 151, a VI. hadtestnek, Tomaszów.

Helyzetjelentés délelőtt 10 órakor.

Typin és Pawlówka között 8 menetzászlóalj, 2 üteg. Pawlówka és a 292-es magaslat között Urbarz tábornok csoportja, 25. gyalogezred, 17. vadászzászlóalj, a hegyi ágyús üteg, egy tarackos osztály, egy szakasz lovasság, egy menetzászlóalj.

Eppen most rendeltem a két üteget és a menetzászlóaljat a Miscovic-dandár alá, hogy az Urbarz-csoport bal szárnyát erősítsék meg a jozefówkai magaslaton, mert a 85. gyalogezred segédtisztjétől, Mátyás századostól megtudtam, hogy mindazon részei a hadosztálynak, amelyek a csata folyamán a 39. honvédhadosztálynak voltak alárendelve (pl. a 67., a 85. s a 34. gyalogezred) az ellenséges ágyú- és géppuskatűzben megtörttek s Rachanie—Werachanien át a Jozefówka—Wera-

chanie községektől délre fekvő magaslatokra özönlöttek vissza. A megbetegedett Sterz ezredes-dandárparancsnok helyébe lépett Bolberitz ezredesnek parancsot küldtem, hogy az előbb említett csapatokkal okvetlen tartson ki a Jozefówkától nyugatra, Werachanietől délre eső magaslatokon, Urbarz dandárához csatlakozva.¹ Gerstenberger altábornagy.

A hadtest naplójában délután 2 óra 35 perckor ezt találjuk bejegyezve: A 27. gyaloghadosztály helyzetjelentése szerint 4 menetzászlóalj a Jozefówkától nyugatra fekvő magaslatokon áll, arccal észak felé. A meghátrált ezredek gyülekezésében vannak. Állásaink ellen egyelőre nem mutatkozik gyalogsági támadás. (Erről a 4 menetzászlóaljról a ◊ 292-n álló tűzérség nem tudott semmit.)

A 27. gyaloghadosztály délután 4 óra 15 perckor kelt jelentése: 5 menetzászlóalj a hadosztály bal szárnyán, 5 menetzászlóalj a Pawlówkától délre eső magaslatokon áll. Délután 2 óra 30 perc óta erősebb ellenséges erők nyomulnak elő. A 34., 67. és 85. gyalogezred meghiusult támadását ezek az ezredek Sterz ezredes parancsára hajtották végre. Op. 98/20. szám.²

A fentidézett jelentésekből megint nem tűnik ki a 29. tábori vadászzászlóalj működése. Ez a vadászzászlóalj azonban délután 4 óra és 15 perckor még mindig Michalównál állott s nem özönlött visszafelé. Csak már a késő délutáni órákban hajtotta végre fentebb leírt visszavonulását, a füstfelhő leple alatt, fokozatosan és komolyabb veszteség nélkül. A sötétség beálltával Jozefówkától egy kilométernyire délre állott, majd éjjelkor Werachanie alá rendelték vissza. Ezen a napon nagy veszteségei voltak a zászlóaljnak.

Augusztus 31.

A 4. hadsereg parancsnoksága már kora reggel óta tudta, hogy az oroszoknak egy része már tegnap délután óta visszavonulóban van s hogy a 27. hadosztály balsikerének ellenére sem tervez semmiféle akciót a Wozuczyn—Michalów-vonal ellen. Ha a 27. hadosztálynál tudták volna, hogy az oroszok augusztus 30-i támadása csak már elhatározott visszavonulásuk leplezésére szolgált, sohse jelentették volna a VI. hadtestnek, hogy csapatai *visszaözönlének*.

A hadseregpáncsnokság intézkedése értelmében augusztus 31-én a VI. hadtestnek meg kellett támadnia az oroszok

¹ Délelőtt 10 órakor azonban a 29. vadászzászlóalj még rendületlenül állott Michalówkánál s nem özönlött vissza.

² A hadosztálynak Op. 98/30. számú délután 11 óra 50 perckor kelt helyzetjelentését, sajnos, nem lehetett megtalálni.

kat Komarównál. Ezzel szemben az előző napon, este 10 órakor kiadott hadtestelígazítás elrendeli, hogy a 27. közös és a 39. honvédgyaloghadosztály *eddig*i állásaikban tartsanak ki. A két vadászzászlóalj (17. és 29.) mint hadosztálytartalék állott Werachanienél.

Reggel 6 órakor történt, Gerstenberger altábornagy parancsára, a csapatok rendezése. Werachanie keleti kijáratánál szakaszokba, századokba osztották be a gyalogosokat és vadászokat s csoportonként küldték az egyes osztagokat a megállapított kötelékekhez.

Délelőtt 8 órakor megjelent nálunk Malevac őrnagy — régi 29-es vadász, — a hadosztály vezérkari főnöke; a szerzőt magával vitte s közölte vele a hadosztályparancsnok dicséretét, amiért a Werachanietől délre állott 29-esek oly kiválóan viselkedtek. Ezt a dicséretet kihirdette a zászlóalj előtt. Farkas alezredes, akinél a szerző jelentkezett, meghagyta, hogy a 4. század egyelőre (Vajna szakaszának kivételével) Werachanie megerősített keleti kijáratánál maradjon, míg a zászlóalj (500 puská és 2 géppuska) Pawlówka nyugati kijáratáig húzódott, miután századának állományát kiegyenlítette. A szerzőnél lévő idegen csapatbeli legénységet a zászlóaljhoz kellett küldeni. A parancsot végrehajtottuk; estéig sem a zászlóaljnál, sem a 4. századnál harc nem volt.

Este megint juszifikáltunk kémkedő lakosokat, mert kazlak fölgyújtásával jeleket adtak az orosz tüzérségnek. Az urilakot, ahol a kivégzéseket végrehajtották, mi magunk gyújtottuk fel. Helyben kell hagyni ezt az eljárást, hogy az ezen a helyen dívó árulásnak véget vessünk.

Az éjjel egyébként csend uralkodott.

Egészen különösek a 27. hadosztály jelentései, melyeket a VI. hadtestnek küldött. A délelőtt 8 óra 40 perckor keltezett így hangzik: A hadosztály jobb szárnya ellen erős ellenséges erők nyomulnak elő Pukarzów irányából.¹

Präs. 9 óra 50 perckor így szól: A hadosztály ellen ellenséges támadás van folyamatban. A hadosztály kéri a hadtesttartalék bevetését, hogy ellentámadást intézzen Pawlówka és Typin között.²

Präs. délután 2 óra 30 perckor: A hadosztály jelenti a Miscovic-csoportnak (tehát egy *menetalakulásnak*) támadását Grodyslawiczére.

Präs. délután 5 órakor: A hadosztály jobb szárnya a

¹ Ebben az időben intézte éppen Malevac őrnagy szózatát a zászlóaljhoz.

² A két vadászzászlóaljnak, mint hadosztálytartaléknak, feltétlenül közre kellett volna működnie, de ez *nem* történt meg.

jozefówka—grodyślawiczei magaslatok északi széléig nyomult elő.¹

Präs. délután 10 óraker: Misczevic-csoport a Pawlówkától keletre fekvő mélyedésig jutott.²

Nagyon kívánatos lett volna a jelentések szabatosabb szerkesztése. (Az általános helyzetet a 10. sz. vázlat mutatja.)

Szeptember 1.

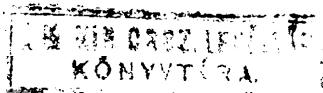
Auffenberg könyve a 319. oldalon azt mondja, hogy a 4. hadsereg szeptember 1-én az egész vonalon ismét megkezdte a támadást, mert az elfogott oroszok nagy számából az ellenség erejének csökkenésére lehetett következtetni.

A VI. hadtest augusztus 31-én éjjélkor többek között úgy intézkedett, hogy a Gerstenberger-csoport szeptember 1-én tartsa meg eddigi állásait. A 27. hadosztály (Op. 99/46. sz. rendeletével) ily értelemben intézkedik. A 29. tábori vadászszázalóaljat, mint az 53. gyalogdandár tartalékát, a 292-es magaslatra küldik, hova Vajna veszteséget alig szenvedett szakaszával együtt, délelőtt 8 órára beérkezik. Ezen a dombon találtuk az egész 16. tábori ágyús ezredet és a 6. tarackos ezred II. osztályát is, arccal kelet felé. Szorosan mellette állott a 25. gyalogezred parancsnoksága, míg az ezred lövészárkai néhány száz lépésnyire tovább keletre húzódtak. A dandár másik ezrede, a 34., kissé hátrább állott, jobbra, a 240-es magaslaton. A szerző azért látja jónak, hogy mindezt megemlítsé, mert ezek a csapatok szeptember 1-én nem mozdultak el helyükről.

Délután már kissé nyugtalankodni kezdtünk, mert sehogysé voltunk hozzászokva, hogy az ellenség háborítatlanul hagyjon bennünket. Már 3 óra is lehetett, amikor azt a parancsot kaptuk, hogy a 292-es magaslat mindkét oldalán elterülő terepet, azaz a 25. gyalogezred mögött emelkedő magaslatokat, kutassuk át. Ennek a parancsnak megfelelően osztottuk meg a századok közt a végzendő feladatot. Röviddel azután orosz és saját csapatbeli puskagulákat találtunk. Mindenféle lövészerre is bukkantunk. Egész hegyeket leltünk felszerelési tárgyakkól. Mindent szép rendbe szedtünk; az orosz dolgokat elkülönítettük a magunkéitól. Tekintve azt, hogy a zászlóaljban már nagy hiány volt mindenféle felszerelésben,

¹ Ez csak a 25. gyalogezred lehetett, amely azonban már eleve ott állott, amit az Op. Nr. 98/13. VIII. 30-i vázlat mutat ki.

² Hát megint csak *menetalkulás* és nem a 27. gyaloghadosztály.

parancsnokunk elrendelte a legénységnek a talált tárgyakkal való teljes felszerelését.

Estefelé már befejeztük ezt a munkánkat; elszállítottuk a sebesülteket, eltemettük az elesetteket. A hadosztályhoz kivételesen beosztott árkászszázad tömegsírt ásott az erdő szélén. Egyet az oroszok, egy másikat a mi katonáink részére. Ebben a nagy hőségben már nagyon kellemetlen kezdett lenni a százával heverő hullák szaga. Csak a puskákat vették el a halottaktól, egyébként teljes felszereléssel földelték el a rétegenként mésszel borították be őket. Csakhamar láthattunk számos sírdombot; itt-ott egyszerű fakereszttel. Olyan sietőséggel történt minden, hogy se azt a bizonyos „halálcédulát“ se az írásokat nem vették el senkitől, pedig a szolgálati szabályzat elrendeli. Az est beálltával nagy temetőhöz hasonlított a csatatérnek ez a része.

A vadászszázadok este 7 órakor kifogástalanul felszerelve állottak helyükön. Ekkor kapta a szerző százada azt a parancsot, hogy gyér alakzatban álljon Pawlówka és az erdő közé, nehogy valaki elülről visszamehessen. Összeköttetést kell tartani az észak és dél felől csatlakozó csapatokkal. A zászlóaljparancsnokság a 292-es magaslaton van. A sötétségben a szerző is igyekezett dél felé érintkezésbe jutni csatlakozó csapatokkal s közben bosnyákokra bukkant. Tehát a 2. menetdandár lehetett ott, mert ehhez volt beosztva egy bosnyák menetzászlóalj, ahogy ez a hadosztály augusztus 31-i intézkedéséből is kitűnik. Este 8 órakor felvillantak az egészségügyi intézet reflektorai. Fényszórók segítségével tovább kerestek sebesülteket és halottakat. Este 9 órakor aztán nyugovóra tért mindenki, szakaszonként egy-egy kettős-órszem kivételével.

Ezek szerint a 29. tábori vadászzászlóalj ezen a napon semmiféle harci tevékenységet nem fejtett ki. Hogy a 27. gyaloghadosztály erről a napról mit jelentett a VI. hadtestnek, a következő naplóbejegyzésekből tűnik ki:

Präs. délelőtt 8 óra 15 p. — Ellenség megerősített állásban Grodyslawicétől délre (Op. Nr. 100/2.).

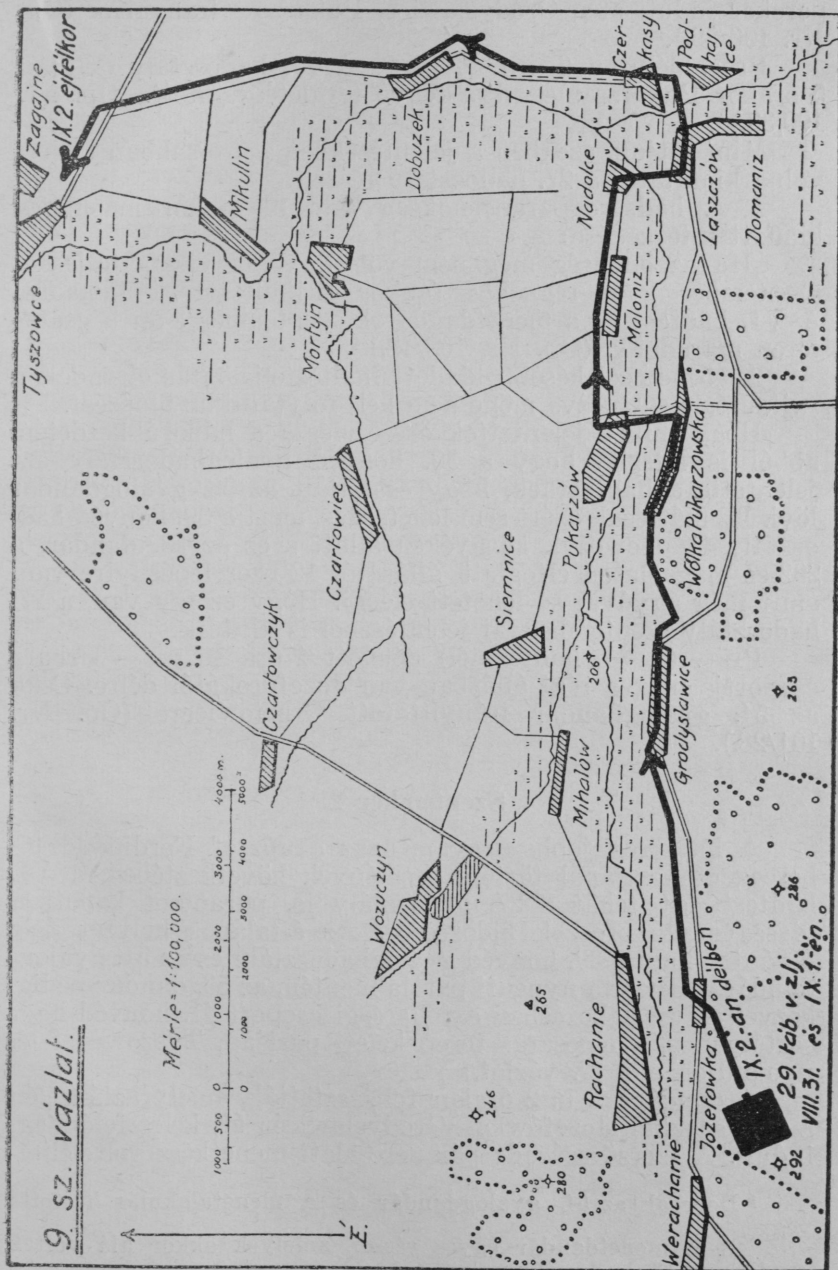
Präs. délelőtt 9 óra 15 p. — A 27. hadosztály helyzete változatlan. A harc folyik (Op. Nr. 100/11.).¹

Präs. délután 2 órakor. — Grodyslawicétől délnyugatra fekvő magaslatokon át délután 2 óra 30 percek kezdődik meg az előnyomulás. Irány: a Czartowiectől északra fekvő magaslatok (Op. Nr. 100/27.).²

Präs. délután 4 órakor. — A támadás délután 2 óra 30

¹ Az 53. gyalogdandár azonban *nem* harcolt.

² A valóságban csak az 54. gyalogdandár menetelt oda.

perckor indult meg Grodyslawice, Pukarzów irányában (Op. Nr. 100/29.).¹

Präs. délután 6 óra 40 p. — A 27. hadosztály délután 5 óraker Pukarzów északra fekvő területéig jutott. (Op. Nr. 100/33.)²

Mint látjuk, ezekben a jelentésekben pontosabban kellett volna kimutatni a 27. hadosztály részeit.

A 4. hadseregparancsnokság este 10 óraker másnapra kiadott intézkedése:

„Ha az ellenség még nem vonult volna vissza teljesen, szeptember 2-án reggel 4 óraker rajtaütésszerű támadás. A VI. hadtest és a menetdandárok szeptember 2-án a csata-téren maradnak. (Op. Nr. 100/42.)“

A 45 perccel később kiadott hadtesteligazítás elrendeli a rajtaütést; a Huczva mögé nem kell folytatni az üldözést.

Hogy miket jelentettek össze-vissza a háború kezdetén, abból is látszik, hogy a 39. honvéd gyaloghadosztály azt jelentette a hadtestnek, hogy csapatait az 53. gyalogdandár lövi. Ez már csak azért sem lehetséges, mert a 39. honvéd hadosztály Czartowczyk környékén állott s ez az 53. dandár, a 292-es magaslaton elfoglalt állásától 12 ezer lépésnyire van, amit még ágyúval se lehetett elérni. Hogy ez így van, a 27. hadosztály szeptember 2-i jelentéséből is kitűnik:

Präs. (a VI. hadtestnél) délelőtt 4 óra 10 p. — Urbarz csoportja még a régi állásban van Jozefórokától délre. Csak az 54. gyalogdandár irányított Czartowiecra (Op. Nr. 101/28.).

Szeptember 2.

A hadsereg jobbszárnyán, azaz a József Ferdinánd főherceg csoportjánál történt események következtében, a VI. hadtest, így tehát a 27. hadosztály is, parancsot kapott a visszavonuló oroszok üldözésére. Az általános helyzet úgy kívánta, hogy a 39. honvéd gyaloghadosztály és az 54. gyalogdandár a Huczwa nyugati partja mentén, az 53. dandár pedig, közvetlen csatlakozásban a főhercegi csoport 41. honvéd hadosztályához, a mocsaras terep keleti partján, Tyszowce felé, nyomuljon elő. (9. vázlat.)

A dandárt d. u. 2 óraker felriasztották, amely aztán élén a vadászokkal, Jozefówka—Grodyslawicén át, kelet felé megindult. A szerző százada pár perc alatt menetkész volt; élün-

¹ De csak az 54. gyalogdandár és a menetalakulás hajtotta végre.

² A 9. menetdandár egyes részei, amelyek akkor alá voltak rendelve a 27. hadosztálynak.

kön Urbarz vezérőrnagy lovagolt. Már messziről fénylett a grodyslawicei új orosz templom aranyos kupolája. A helység nyugati bejáratánál ott várt minket Sedlar gazdasági főhadnagy, aki menetközben nyújtott át mindegyik alosztályparancsnok kezébe egy csomag pénzt. Átvették, a nyugtát aláírták s tovább meneteltek. Így festett akkoriban ez a történelmi nevezetességű „Kassagang“ (pénzfelvételezés). A zászlóalj nemsokára ezután ahhoz a szerencsétlen helyhez ért, ahol az oroszok augusztus 27-én a 15. gyaloghadosztály vonatát megsemmisítették, 28-án pedig ennek a hadosztálynak csapatain ütöttek rajta. Ez nagyjában azon az úton történt, amely Hopkie és Pukarzów közt egy dombocskán visz át. Láttuk az elesett hadosztályparancsnok, br. Wodniansky sírját is. Azóta exhumálták. Vezérkari főnöke, gróf Cristalnigg őrnagy, tömegsírbán fekszik a hopkiei templommal szemben.

Amit aztán a Wolka Pukarzowska és Pukarzów közötti töltésen és ennek mentén láttunk, talán a legborzasztóbb volt ebben a háborúban. A 15. gyaloghadosztályt ugyanis abban a pillanatban érte három oldalról váratlan támadás, amikor, augusztus 28-án, a hajnali órákban, *dél* felé menetelt, egészen a hadtest intézkedése szerint. A töltés csak 4—5 méternyi széles. A talaj jobbra-balra mocsaras, feneketlen. A támadás pillanatában a 17. tábori ágyúszereg éppen a töltésen volt s a derék tüzerek természetesen azonnal tüzelőállásba akarták hozni ágyúikat: de ember és ló a szó szoros értelmében belefulladt az iszapba. Nem láttunk egyebet, csak felfűjt, már egészen fekete hullákat, és számtalan lóhullát, többnyire lábbal fölfelé. A feloszlásnak indult testek bűze irtózatos volt. A töltés hosszában egész halott rajvonalakat lehetett látni, amint őket az orosz géppuskák úgyszólván lekaszálták. A csatatérnek ez a része tehát még nem volt eltakarítva.

Pukarzów körül száz meg száz kicsiny lövészárkot lehetett látni, de csak felszerelési tárgyakkal: az elesetteket a lakosság már eltemette volt. Szeptycki gróf Laszczów mellett levő majorjában egy teljes orosz tábori kórház működött, amely az orosz csapatok sietős visszavonulását nem tudván követni, ott maradt. A község maga, tipikus zsidófészek. A „rinek“ (körtér) még égett. Czerkasy külvárosban találkoztunk a 41. honvéd gyaloghadosztály csapataival, amelyek megéljeneztek bennünket. Itt megpihentünk, megebédeltünk, mert a dandárnak még hosszú utat kellett megtennie. A honvédek elbeszélék nekünk Uchnów környékén vívott nehéz harcaikat s úgy vélték, hogy az oroszok Steniatyn—Kmiczyn körül utóvédekkel fődözik visszavonulásukat.

Az esti órákban Urbarz dandárnok ezt parancsolta a zászlóaljnak: Az ellenség észak felé visszavonul. Hadosztá-

lyunk a Huczwa-lapályon át folytatja az üldözést. Dandárunk kelet felé csatlakozik a 41. honvéd gyaloghadosztályhoz. A 29. tábori vadászszázalaj lesz az 53. gyalogdandár elővédje. Menetirány a lapályon át, Doburek, 244-es magaslat, Zagajne. Ezt a helységet feltétlenül még az éj folyamán el kell érni. A 25. gyalogezred követ. Dandárnok az elővédnél.¹

Igy haladtunk halkán, lépésről-lépésre tovább, ezen a sötét éjjelen. Éjfél volt, midőn holtrafáradtan a zagajnei téglavetőhöz értünk. Az úttól nyugatra mi, keletre a 25. gyalogezred táborozott. Csakhamar nehéz álomba merült mindenki. Biztosító csapat, csak a jó Isten tudná megmondani, ki volt? Az 53. dandár csapatai minden bizonnyal nem. Az egy órával később, hőséges, meleg étellel beérkezett mozgókonyhával senki se törődött.

A VI. hadtest naplójában ez van rólunk bejegyezve:

Délelőtt 10 óraker. Gerstenberger altábornagy utasított, hogy ne Czartowiec, hanem a Czerkasytól keletre eső magaslatokra vonuljon. (Op. Nr. 101/9.)

Präs. délután 4 óraker. A (27.) hadosztály jelenti, hogy a főhercegi támadó csoporttól azt a parancsot kapta, hogy Zagajne és Tyszowce közé vonuljon.

Präs. délután 8 óra 30 p. — 27. hadosztály az 53. dandárral ma Zagajneben hál meg. Pihenője Laszczów.²

Keltezés nélkül (szeptember 2-i 199. számú mellékletként) jelenti Gerstenberger altábornagy:

A VI. hadtest ismételt parancsára, mely a támadó-csoport intézkedésével szemben az előnyomulást megtiltja, a következő csoportosításra határoztam el magamat, mert az előrehaladott idő és a már megtörtént elindulás mást nem engedett meg: Urbarz-dandár (53.) Zagajnebe utasított; stb.

Zárszó.

Szeptember 2-án a délutáni órákban érkezett meg a VI. hadtesthez a 4. hadsereg intézkedése, mely teljes átcsoportosítást rendel el.

Tekintettel a Lemberg-nél szerencsétlenül harcoló 3. hadsereg, a 4. hadsereg legnagyobb részének teljesen hátra kellett fordulnia s délre elvonulnia. Csupán József Ferdinánd főherceg csoportja kapott megbízást, hogy az ellenséget tovább is üldözze. A hadtest szeptember 3-ra úgy intézkedett, hogy csapatai két oszlopban induljanak dél felé. Mivel ez a menet már a 2. lebergi csatába való beavatkozás történeté-

¹ A 34. gyalogezredről és a tüzérségről nem történt említés.

² A hadosztályparancsnokság csak este fél tizkor érkezett Laszczówra, az utakon beállott torlódás miatt.

hez tartozik s így a komarówi csatához semmi köze sincs, részleteivel nem foglalkozunk.

Igaz, hogy a komarówi csatában résztvett, kerek 200 zászlóaljhoz képest a 29. tábori vadászzászlóalj csak kis csapat volt, de mind a három napon, amelyen harcolt, esküjéhez híven, derekasan állta meg helyét. Már említettük, hogy a hadosztályparancsnok, vezérkari főnöke útján, augusztus 31-én dícséretét fejezte ki a zászlóaljnak vitéz magatartásáért. A zászlóalj megmutatta, hogy a nógrádiak, gömöriek és zólyomiak őseikhez méltó magyarok voltak, kik hazájukért harcolni és meghalni is tudtak.

Függelék.

A 29. tábori vadászzászlóalj tisztjeinek (zászlósainak és hadapródjainak) névjegyzéke, sorsuk kimutatásával a komarówi csatában.

Törzs.

1. Farkas alezredes, zászlóaljparancsnok.
2. Gross főhadnagy, zászlóalj-segédtszt, súlyosan megbetegedett, meghalt szeptember 10-én a rawa-ruskai kórházban.
3. Keller főhadnagy, vonatparancsnok, lóról lebukva megsérült.
4. Pulz hadnagy, élelmező tisztt.
5. Sedlar főhadnagy, gazdászati tisztt.
6. Dr. Vanek ezredorvos, orvosfőnök.
7. Dr. Krón főorvos.

1. század.

8. Glass százados, megbetegedett augusztus 30-án.
9. Javorszky hadnagy.
10. Fischer tart. hadnagy, idegsokkban megbetegedett aug. 30-án.
11. Bartók tart. hadnagy, megbetegedett augusztus 28-án.
12. Szmidá törzsfővadász, szakaszparancsnok, megsebesült augusztus 30-án.

2. század.

13. Schlesinger százados.
14. Ungermann főhadnagy, megsebesült augusztus 30-án.
15. Kögler hadnagy, megsebesült augusztus 30-án.
16. Vassányi hadnagy, megsebesült augusztus 30-án.
17. Henzelmann E. tart. hadnagy, megsebesült augusztus 30-án.
18. Kéler tart. zászlós.

3. század.

19. Prokupek százados.
20. Bochesa főhadnagy, megsebesült augusztus 28-án.
21. Székely hadnagy, megsebesült augusztus 30-án.
22. Fenczel tart. hadnagy, megsebesült augusztus 30-án.
23. Haffer zászlós.

4. század.

24. Karjlović százados.
 25. *Heinz* főhadnagy, megsebesült aug. 30-án, meghalt szept. 13-án.
 26. Vajna hadnagy.
 27. *Henzelmann K.* tart. hadnagy, estében megsérült aug. 28-án.
 28. *Deim* zászlós, felbukott, megsérült augusztus 30-án.
 29. *Horváth* zászlós, idegsokkban megbetegedett augusztus 28-án.
 30. *Czeisberger* hadapród, megsebesült augusztus 28-án.

Géppuskás osztág.

31. Trusčec százados.

Látjuk ebből a kimutatásból, hogy 31 tiszt (stb.) közül 18-an váltak ki a 7 napi harc alatt, azaz, hogy a veszteség 58% volt. A zászlóalj 1140 főnyi legénysége közül

55 fő menetképtelenné vált	(5%)
61 fő meghalt	(6%)
205 fő megsebesült	(17%)
összesen 321 fő	(28%)

Ha eltekintünk az augusztus 26-i tűzkeresztségre eső 3—4 sebesülttől, akkor az augusztus 28-i és 30-i harcokra kb. 260 főnyi veszteség esik, ami egy teljes hadiállományú századot tesz ki.

Karojlović Oszkár.